

Notes sobre ciutat, educació i cultura

Joan Subirats

Catedràtic de Ciència Política UAB

Resum

Notes sobre ciutat, educació i cultura

L'article fa un recorregut pels conceptes de ciutat, cultura i educació i les seves interrelacions. La ciutat, en un context de canvi d'època, amb les seves transformacions, es descriu com un espai formatiu i d'intercanvi cultural, de caràcter genuïnament urbà, dinàmic i viu, una xarxa d'interrelacions. És en aquest marc on es desenvolupen polítiques culturals i educatives, necessàriament lligades a determinats valors que orienten objectius com són l'autonomia, personal i col·lectiva, la igualtat i la diversitat. Valors que, en el binomi educació-cultura, van lligats també a innovació i creativitat, i que han esdevingut imprescindibles per a la transformació social, en termes d'equitat i progrés social.

Paraules clau: Educació, cultura, ciutat, polítiques públiques

Abstract

Notes on city, education and culture

The article explores the concepts of city, culture, and education as well as their interrelations. The city, in a context of changing times, along with its transformations, is described as a formative space and of cultural exchange, genuinely urban, dynamic, and alive, a network of interrelations. It is in this framework where cultural and educational policies are developed, necessarily linked to certain values that orient objectives such as personal and collective autonomy, equality, and diversity. Values that in the binomial education-culture are also linked to innovation and creativity, and that are essential for social transformation in terms of equity and social progress.

Keywords: Education. Culture, City, Public policies

Qualsevol debat sobre cultura i educació requereix situar la reflexió no només en el moment en què vivim sinó també en l'espai en què aquesta relació vol plantejar-se. Entenc que avui forçosament l'escenari ha de ser global, però que convé situar-lo en un espai concret, i per a mi aquest espai és la ciutat. D'altra banda, partim així mateix que convé anar més enllà de la conjuntura concreta que marca una específica situació política o els efectes de la profunda crisi econòmica que travessem, per situar-se en un marc de canvi d'època. En aquest escenari de gran transformació històrica provocada pel canvi tecnològic i la globalització, cal replantejar moltes de les polítiques públiques, tant reconsiderant els supòsits que van explicar el seu sorgiment, com els formats amb els quals es van anar desplegant.

Com dèiem, necessitem repensar les polítiques des d'algun lloc concret. El coneixement ha de ser situat. És a dir, ha de relacionar-se amb l'espai en què es dona. Les reflexions que aquí apuntem parteixen d'un context urbà. La ciutat com a espai de

possibilitats i com a espai de conflictes. Parlar de ciutat ha estat sempre sinònim de parlar de capacitats i de mancances. A la ciutat s'enfronten relats diferents sobre quin futur és desitjable i des d'on encarar les possibles sortides. Fa temps que es parla d'educació i ciutat. I també de cultura urbana. D'educació com una cosa diferent a ensenyament. De cultura com una cosa que es relaciona amb tradició, memòria, però també amb innovació i creativitat. Parlar d'educació i cultura a la ciutat, inevitablement ens porta a parlar de valors, de política.

Ciutat

Parlem primer de ciutat. El concepte de ciutat ha tingut i té moltes accepcions. Ciutat com a lloc en general. Com a lloc específic, amb particularitats espacials de centre i perifèria, amb densitats pròpies. Ciutat com a conjunt d'objectes, edificis i espais. Diferents ciutats tenen diferents constel·lacions d'elements. Ciutat com a espai específic de pràctiques socials. Ciutat com a conjunt de pràctiques socials que es va configurant al llarg dels anys. Ciutat amb memòria i memòries de diferents ciutats. No hi ha un únic text, no hi ha un únic relat (possible) de ciutat.

Però, la ciutat no és només "lloc". Va més enllà. La ciutat acull dinàmiques no directament visibles. La ciutat incorpora un gran conjunt d'intercanvis i fluxos. És per tant lloc d'intermediació i de transferència. Flueixen idees, coneixement, dades, informacions diverses i també interessos. I no només això. En aquest espai es concentren sentiments i se succeeixen experiències. La ciutat com a escenari en el qual la gent viu, estima, pateix, té cura. Sense oblidar aquesta altra ciutat que mostra creences, valors, i que distingeix una ciutat d'una altra. El que és acceptable en una ciutat, no ho és en una altra. El que a una ciutat l'enorgulleix, en una altra pot ser vist com una anomalia a corregir.

La ciutat ha de poder ser llegida, interpretada, descrita, *mapejada*, per poder ser discutida. I en aquest sentit la ciutat s'adapta bé al símil de la xarxa. Xarxa de professions urbanes, arquitectes, dissenyadors, artistes, professors, universitaris, escriptors, músics, estudiants... Tots són ciutat i depenen de la ciutat. En aquest sentit, podem referir-nos a la ciutat també com a espectacle i com a receptacle. Com a lloc de grans esdeveniments o de concentració d'edificis significatius. Espai d'artefactes singulars, que expressen les diferents gents que en ella estan presents. Tot i que pugui semblar contradictori, la seva mateixa espectacularitat i densitat de persones i fluxos, exigeix grans dosis de previsibilitat i fiabilitat. Les coses han de funcionar ja que d'altra manera les ciutats es converteixen en espais inhòspits, inhabitables.

Parlàvem de memòria i memòries. Per tant, ciutat també com temps. Les ciutats han estat, són i seran. Memòria, present i futur. Les ciutats es mouen amb ritmes

diferents, segons prioritzin més una dimensió o una altra. Permeten moure's ràpid i a poc a poc. Tenen cicles i sorpreses. Llocs per contemplar, llocs per canviar. Les ciutats són història. Però les seves gents diferents, els seus diferents llocs tenen les seves pròpies històries. Mai les mateixes, mai predictibles, però persistents. En definitiva, com deia Lefebvre (2017), la ciutat és una gran màquina de possibilitats. També de possibilitats formatives, educacionals.

Volem aquí parlar de ciutat, d'educació i de cultura. De política educativa i de política cultural. Des d'una perspectiva que busqui contribuir a la consecució d'una ciutat oberta i socialment justa, evitant desequilibris, evitant exclusions, tractant d'incloure i reconèixer, de reforçar el que és emergent, d'evitar dependències però, al mateix temps, sent capaços de reconèixer les (imprescindibles) interdependències. Ciutat com a espai educatiu, ciutat com a recurs educatiu, ciutat com a espai cultural, ciutat com a gran contenidor de fluxos culturals i de possibilitats formatives.

Ciutat educadora. Educar a la ciutat

Són ben conegudes les perspectives de les que partia la idea de ciutat educadora en els ja llunyans anys 90 quan, en el seu congrés fundacional a Barcelona, assenyalava la conveniència d'anar més enllà de l'àmbit dels centres educatius per plantejar-se el paper formatiu de la ciutat com a espai d'aprenentatge. "La ciutat serà educadora quan reconeixerà, exercirà i desenvoluparà, a més de les funcions tradicionals -econòmica, social, política i de prestació de serveis-, una funció educadora, en el sentit que assumeix una intencionalitat i una responsabilitat amb l'objectiu de la formació, la promoció i el desenvolupament de tots els seus habitants, començant pels nens i els joves ".^[1]

Al llarg d'aquests anys s'han anat succeint experiències, més o menys encertades i fructíferes, que buscaven articular recursos, actors i esforços en aquesta línia de major interrelació entre centres educatius i entorn, entre comunitat educativa i comunitat social. De manera molt freqüent, més que d'educació s'acabava parlant d'ensenyament, i més que de ciutat s'acabaven concretant accions en els entorns més immediats, o, d'altra banda, es formalitzaven aquestes iniciatives en actuacions a desplegar aprofitant els recursos culturals que l'entorn oferia.

Però, la ciutat és un gran espai en el qual les desigualtats educatives es mostren amb tota la seva cruesa. Tothom entén el símil de les diferències en l'esperança de vida entre els barris de Barcelona quan s'affirma, amb dades a la mà, que una persona prenent el metro a l'estació de Les Corts i deixant aquest transport sis estacions més enllà, a Drassanes, ha "perdut" sis anys d'esperança de vida. No ell o ella personalment, sinó

que aquest curt viatge en transport públic l'ha fet transitar entre dues zones distants tot just uns pocs quilòmetres, però molt més distants en oportunitats vitals.

Si prenem les dades disponibles en aquests moments a una ciutat com Barcelona en relació a proporció de persones amb estudis secundaris postobligatoris, les diferències són també significatives. Hi ha barris de la ciutat amb índexs propers als que ostenta Hèlsinki, del 80%, mentre altres no arriben al 40%, sent la mitjana a la ciutat el 53% (dades IMEB 2017). Però, a més, estan molt acreditats i ben fonamentats els corol·laris que d'això es desprenen. En efecte, la freqüentació d'activitats culturals, la participació en eleccions i altres activitats polítiques, o la mateixa bona salut personal i comunitària, es correlaciona altament amb els diferents nivells educatius que trobem en una ciutat com Barcelona. I sens dubte, amb les diferències que calgui, això que diem és extensible a molts més espais urbans.

Però, a més, si anem més enllà dels espais educatius formals, les diferències augmenten de manera significativa. És evident que les desigualtats formatives són majors a mesura que augmenta l'edat, i és en aquest sentit molt important veure les deficiències estructurals que ha tingut la formació d'adults al nostre país i a les nostres ciutats. I, d'altra banda, l'accés i la disponibilitat d'espais per millorar formativament a les diferents persones a través de continguts no formals o informals, com poden ser els ensenyaments artístics, els espais d'oci educatius, els programes culturals accessibles per proximitat i preu, mostren diferències més que preocupants.

No és que no hi hagi un entramat notable d'equipaments culturals i cívics a moltes ciutats. De fet una ciutat com Barcelona compta amb escoles de música, escoles d'oficis artístics, escoles d'adults i també de 50 centres cívics, 40 biblioteques, 32 "casals" de barri, 17 ateneus populars i una desena d'espais vinculats a la cultura popular. El que cal és una veritable articulació i interacció entre aquests espais, de manera que es conjugui proximitat, projectes i estratègia educativa i cultural conjunta.

A l'escenari de canvi d'època que vivim, l'educació formal ha perdut bona part dels seus referents construïts al llarg dels anys. La gran disrupció que planteja el ràpid i dràstic canvi tecnològic en totes les esferes de la vida, i evidentment també en l'esfera laboral i els requeriments formatius que les ben assentades professions exigien, plantegen grans interrogants sobre quin paper ha de jugar l'educació. Com deia Bauman (2013) amb un exemple militar, s'ha de passar de la construcció de míssils balístics, que coneixen perfectament les coordenades de l'enemic (les competències professionals), a la generació de míssils intel·ligents, capaços de reprogramar-se en vol, ja que no saben del cert cap a on dirigir la seva potència destructiva (les seves capacitats intel·lectuals). El que està en joc avui és contribuir a que les persones en formació augmentin la seva capacitat d'adaptació, de creativitat, d'innovació, la seva acceptació del treball en grup, el seu aprofitament de la diversitat que els envolta..., en definitiva la seva autonomia personal i funcional i al mateix temps la força dels vincles i les interdependències del treball col·lectiu i de la informació disponible en tot moment.

És precisament aquest conjunt d'elements els que converteixen al binomi educació-cultura en absolutament imprescindible. Les diferències entre les persones no dependran només ni essencialment que hagin acabat els seus estudis obligatoris i que hagin seguit altres processos formatius (per important que això segueixi sent), sinó que també dependrà del bagatge cultural que hagin anat atresorant en el seu camí personal i formatiu. És en aquesta esfera cultural en què sempre han existit diferències que marcaven els itineraris personals, però que ara revesteixen una importància creixent en el nou escenari que planteja el canvi d'època.

Podríem arribar a dir que la força redistributiva que tenia l'educació (i que segueix tenint), que la va convertir en la gran reivindicació de les forces socials i polítiques preocupades per la igualtat al llarg dels segles XIX i XX, avui hauria de ser complementada per un èmfasi similar a la reivindicació de la cultura com a gran capital de millora de l'equitat i del progrés social. La universalització de les oportunitats culturals és doncs clau. I és per això que podríem reivindicar a la cultura (en general) com la nova gran política redistributiva del segle XXI, però entenem que és millor reforçar el binomi educació i cultura, ja que això permet dinàmiques innovadores en cadascun dels àmbits esmentats.

Cultura de ciutat. Ciutat com a producte cultural

En aquest context, i amb la voluntat d'aterrar espacialment aquestes reflexions, hem de parlar de ciutat. ¿De què parlem doncs quan ens referim a cultura i ciutat? Parlem de cultura de ciutat, però també de cultura urbana. De ciutat cultural i de política cultural.

Hem de pensar i reconèixer els fluxos, les dinàmiques de creació-destrucció que estan contínuament en marxa en qualsevol ciutat. Incorporant el contingut essencial del que constitueix l'experiència urbana. Aquest conviure des de la proximitat amb estranys, i al mateix temps conciutadans. Una convivència intervinguda per condició social, per diferència de gènere o d'origen. Hi ha diferents ciutats per a diferents gents. No tenim per què confondre la ciutat amb la representació que tenim d'ella. Postulem una ciutat en la qual espectador i actor puguin intercanviar-se constantment. Ciutat com a producte cultural. Entenent cultura com un procés en el qual s'expressen, es formen i s'intercanvien idees. Idees que sorgeixen des de l'art (en totes les seves expressions), l'arquitectura, del cinema o la moda. Ciutat com a producte cultural i com a lloc en què bona part de l'activitat cultural es desplega. El caràcter urbà d'aquesta producció i intercanvi cultural és rellevant per poder pensar en termes de cultura i ciutat. La quotidianitat, les diferents formes d'usar, incorporar, viure o prendre la ciutat, acaben generant cultures urbanes diferents i específiques.

El que cada ciutat "és" en cada moment històric no és per a res "natural". Ha anat canviant i ha anat servint a diferents interessos. El com es percep i es viu la ciutat està condicionat sempre pels valors culturals de cada qui i per les seves lleialtats (de classe, d'ideologia, de barri ...). Un nou barri, ple d'edificis arquitectònicament significatius pot ser vist com un barri que expressa modernitat i futur, o com una forma de trencar amb els equilibris urbans preexistents. Els barris perifèrics poden ser vistos com a expressió d'un cert desordre social o com a mostra de força comunitària. La diversitat caracteritza la ciutat. Apropiacions i resistències es llegeixen a les parets, en okupacions, en expressions de resistència. Mostren sub-cultures que trenquen amb la idea de progrés indiscutible que predominava en la visió dels arquitectes de la ciutat moderna. Uns arquitectes que exercien la seva visió des de la jerarquia que els conferia una racionalitat professional i tècnica que semblava indiscutible, aparentment immunes als processos socials d'apropiació i implicació

Si volem relacionar millor educació i cultura a la ciutat, no podem considerar l'espai "ciutat" com una variable poc important. Cada ciutat (cada espai urbà) expressarà aquesta relació de manera diferent, ja que diferent serà la seva trajectòria històrica, la seva manera específica d'entendre i d'expressar "les seves" cultures. Es tracta doncs de veure la ciutat com un espai en el qual conviuen diferents visions, i aquesta fragmentació és al mateix temps la seva força i la seva debilitat. En aquest sentit la ciutat resumeix al món contemporani i a totes les seves diferents visions.

No hi ha una única "cultura" amb la qual relacionar "l'educació". Ja que, com sabem, també els espais formatius, la pluralitat d'edats i subjectes, la diversitat de moments i situacions en què aprenem, són eminentment plurals. El repte és evitar enquadrar i formalitzar excessivament aquestes interrelacions i, al mateix temps, evitar deixar-les a l'atzar o la casualitat.

Ciutats i política cultural

Més enllà del debat sobre la necessitat o no que hi hagi una política cultural, és a dir una voluntat d'intervenció institucional en relació a la creació i l'accés a les diferents formes i expressions culturals, la veritat és que no és possible imaginar la ciutat (amb totes les característiques i matisos ja esmentats) sense cultura (entesa així mateix en les seves més diverses accepcions). I, en aquest sentit, un govern local que vulgui defensar una idea de ciutat, que vulgui projectar en els seus espais i dinàmiques d'intervenció un conjunt de valors i idees, no pot deixar de tenir una política cultural. És a dir, un programa d'acció que, al marge de salvaguardar el patrimoni i de tenir cura del que anomenaríem "alta cultura il·lustrada", tracti d'establir prioritats, ajudi a posar en pràctica valors considerats essencials, redistribueixi costos i beneficis, millori

dinàmiques de accés o reconegui subjectes i col·lectius des de les seves diferents pràctiques culturals i comunitàries. En aquest sentit, podem veure com han anat evolucionant el sentit de les polítiques culturals urbanes en els últims temps.

En ple procés de desindustrialització, l'esplendor de les ciutats va estar precisament vinculat a la societat industrial, ja que van buscar en el "gir cultural" els arguments que permetessin recuperar capacitat competitiva i reconvertir els espais en desús. L'anomenada "ciutat emprenedora" va buscar diferents estratègies per aconseguir que les ciutats mantinguessin la seva capacitat d'atracció de capital i de competitivitat global. Això exigia un cert grau d'autonomia i els exemples de Hong Kong o Singapur (amb els seus estatuts de ciutat-estat) eren sovint usats com a exemples del que es volia mostrar. En la mesura que el canvi tecnològic en el sistema productiu (combinat amb la *finançarització* econòmica) feia menys necessari disposar de grans superfícies o atreure grans contingents de població, el repte era aconseguir un alt nivell d'excel·lència tecnològica i un capital humà altament capacitat i creatiu. D'una banda era cert que el món s'anava fent més "pla" (més igual a tot arreu), però al mateix temps resultava que es feia també més "punxegut" (Hall, 1998), i les ciutats constituïen en molts casos l'exemplificació d'aquests "pics" que competien entre si.

En aquest escenari les polítiques culturals de les ciutats han estat usades (i manipulades de manera deliberada) per promoure el potencial econòmic de cada ciutat, evitant així que l'únic argument a utilitzar per atreure inversors fos el "tinc espai disponible". La combinació de "ciutat global" i de "ciutat amb forta identitat local" ha anat servint per construir la idea de "destí". Un "destí" capaç d'oferir tots els avantatges d'un espai connectat i ben preparat per acollir qualsevol tipus d'empresa i, al mateix temps, un lloc amb característiques específiques, amb idiosincràsia pròpia. Cultura, comerç, formació, empresa,..., són diferents components que s'han anat barrejant per intentar seduir, per a tractar de disminuir barreres.

La política cultural de les ciutats ha buscat així mateix potenciar les agregacions o clústers de creadors i iniciatives culturals, facilitant dinàmiques d'articulació que permetessin reforçar i connectar diferents sectors culturals que anaven funcionant en paral·lel. En altres casos s'ha buscat la construcció de nous edificis o infraestructures que servissin d'icones urbanes, i que aconseguissin atreure atenció i permetessin modificar trajectòries urbanes considerades ja obsoletes. Aquestes i altres estratègies (com la marcada per l'esport o per la presència d'un teixit acadèmic rellevant) s'han anat usant per presentar diferents ciutats com a espais globals, culturalment rellevants.

La forta i puixant indústria del turisme és així mateix important en aquest "gir cultural" que estem comentant, en tractar de mostrar a les ciutats com a espais "únics" a visitar, utilitzant per a això el pòsit cultural que millor s'adapti al que es vol projectar. La imatge que acaba emergint tendeix a influir en la dinàmica urbana, generant el ja conegut procés de "parctematització", en què es prioritza la mostra d'allò "autèntic", però domesticat al gust i expectatives del visitant.

Així, diverses ciutats arreu del món han anat construint el seu propi perfil i marca, fent servir diferents instruments, bussejant en la seva història, en els seus components i tractant de complementar o reconfigurar el que ja tenien, per millorar atractiu i imatge. I en totes aquestes estratègies la cultura ha aparegut més com un actiu econòmic que com un element que de manera prioritària permetés millorar la capacitat d'acció dels individus i col·lectius, la seva inclusió plena en la vida urbana i la seva qualitat de vida.

Aquest conjunt de tendències, en la versió més simplificadora, tendeix a convertir la ciutat més en alguna cosa amb què comerciar que en un espai amb les seves pròpies necessitats, i la cultura com un instrument al servei d'aquest objectiu. No a tot arreu s'han fet processos igualment homogeneïtzadors, i és important veure fins a quin punt la política cultural d'una ciutat pot tenir significació pròpia, incorporant una autèntica conceptualització de la mateixa, a partir d'uns valors als quals servir i amb un desplegament substantiu complex i plural. El que està en joc és evitar la mera subordinació de l'estratègia cultural d'una ciutat a finalitats que l'acaben despullant dels seus atributs propis i, d'aquesta manera, limitant els seus efectes transformadors. Sobretot si entenem que la cultura té un potencial equitatiu bàsic i no és només un afegit més en la construcció de l'autonomia individual i col·lectiva.

No es tracta de menysprear el pes que la cultura té avui dia en les dinàmiques de desenvolupament de cada ciutat, ni tampoc oblidar la seva capacitat d'alterar tant els espais urbans com les dinàmiques socials. Però, al mateix temps, entendre que això no ha d'impedir pensar en termes més integrals i democràtics la seva configuració i els seus objectius. Incorporant la riquesa de les diferents versions de cultura que coexisteixen a les metròpolis i que han de ser reconegudes. Sense oblidar les cultures de la quotidianitat, sorgides de les diferents comunitats que conviuen a la ciutat. Hi ha diferents cultures, com hi ha diferents "ciutats" a la mateixa ciutat.

Una política cultural

Una política cultural en una gran ciutat no pot avui desprendre d'un conjunt de valors que orienten els seus objectius i que nodreixin les seves pràctiques. En aquest sentit cal polititzar la política cultural. És a dir, acceptar que depenent de les opcions que prengui estarà beneficiant a uns i perjudicant als altres. No hi ha opció política que pugui quedar al marge d'una distribució desigual de costos i beneficis. Des d'aquest punt de vista, qualsevol política cultural s'haurà de plantejar a quins valors vol servir, quin horitzó normatiu vol assolir. No es tracta per tant d'optar entre diferents estratègies aparentment neutrals o envoltades de aurèoles tècniques impecables. ¿Volem una política cultural que potenciï la capacitat d'agència dels seus habitants, la seva autonomia personal i col·lectiva? ¿Entenem que una política cultural no pot quedar al marge de les

dinàmiques de desigualtat que segueixen creixent en moltes ciutats i que per tant ha de tenir cura els problemes d'accés i la necessària redistribució de recursos i capacitats educatives i culturals? ¿Podem imaginar una política cultural que no es plantegi avui, en plena explosió de la diversitat, accions i estratègies que no parteixin del necessari reconeixement de l'heterogeneïtat en totes les seves vessants i dimensions?

Si responem positivament a aquestes qüestions, entendrem que autonomia, igualtat i diversitat són, des d'aquest punt de vista, valors conceptuals que hauran d'estar presents en una política cultural que vulgui contribuir als processos de transformació social necessaris en ple canvi d'època ("valors intrínsecs" que informen "valors institucionals" i que posen límits al que alguns pensen que són "valors instrumentals"). Molts dels elements que van configurar la societat industrial i que van contribuir a la configuració de les polítiques públiques en la segona meitat del segle XX estan avui irremeiablement en crisi. La mateixa idea de treball, l'estructuració familiar, els formats d'agregació social, els cicles vitals relacionats amb les diferents edats, la generació de coneixement i les estructures tradicionals d'intermediació, són tots ells elements que estan avui en qüestió. I sembla clar que el debat cultural, en el sentit de construcció de sentit i de visió, és més necessari que mai. Un debat cultural que busqui prendre partit. És a dir, que no eviti els dilemes que genera una distribució inequitable de recursos en els canals d'accés a les diferents expressions de cultura.

En aquest sentit, convindria superar una visió de la cultura que es limités a destacar aquelles visions més estrictament instrumentals. És a dir, concepcions que situen les diferents expressions culturals com essencialment vinculades a les dinàmiques de desenvolupament econòmic, o a les promocions de ciutat (*branding*, imatge de ciutat). En un altre sentit, inclouríem en aquesta visió molt instrumental o funcional de cultura aquelles operacions connectades a dinàmiques de reconversió urbana, en la qual es vinculen les iniciatives culturals (museus, centres art, teatres opera, festivals,...) a operacions urbanístiques de llarg abast. Tot això no implica que pretenguem desconèixer el valor que té i la significació cultural que pugui contenir-se en operacions d'aquest tipus, però ens agradaria imaginar que és possible evitar lògiques estrictament utilitàries que, moltes vegades, acaben perjudicant l'entitat i continuïtat del que (culturalment) es pretenia dur a terme. D'aquí a parlar de drets culturals només hi ha un pas. Un pas que ens convé donar per anar més enllà de conceptes com "consum cultural".

Haurem, per tant, de parlar de cultura i de ciutat, situant aquesta relació en un temps i en un lloc determinat. Una cultura "situada" implica relacionar les accions culturals que ja es duen a terme o les que es vulgui emprendre amb els problemes i expectatives concretes que allà i llavors estan esdevenint. Sabent que pensar en dinàmiques culturals en un context determinat implica ser conscient dels efectes que això genera i pot seguir generant precisament en la transformació d'aquest context.

Educació i cultura

Ens cal, per tant, una política cultural que parteixi d'uns valors específics. Una política que es plantegi relacionar aquests valors amb el ventall d'accions culturals presents a la ciutat i amb el conjunt d'actors i entitats que emprenen, posen en pràctica i gestionen aquestes accions. I en un lloc absolutament primordial d'aquest univers de relacions necessàries ha d'estar l'educació en totes les seves diferents facetes.

Les ciutats viuen intensament, com ja hem dit, els problemes derivats de la precarietat laboral, la crisi de legitimitat i de confiança cap a les institucions democràtiques, els debats sobre identitat i colonització, les tendències xenòfobes que recorren bona part del món, els efectes del canvi tecnològic que posa en dubte molts espais, entitats i treballs que abans resultaven necessaris i que ja no ho són tant. Els llenguatges, les gramàtiques que servien al segle XX per afrontar molts d'aquests dilemes, avui semblen obsolets i inservibles. I les ciutats tornen a ser espais en què la intensitat d'aquests problemes incentiva respostes creatives i innovadores. Si parlem de política cultural i de política educativa, és impossible no fer referència a aquest escenari. Més aviat el que cal fer és reconèixer que formen part d'això.

Esmentàvem abans autonomia personal, igualtat i diversitat com tres paràmetres normatius clars sobre els quals construir una política cultural en qualsevol ciutat. I aquests mateixos valors ens serveixen per referir-nos al marc normatiu en el qual inscriure la renovació del sistema d'ensenyament i del món educatiu en el seu conjunt.

No podem desconnectar educació de cultura o de treball quan tots sabem que la dimensió cultural resulta avui clau per poder afrontar, com esmentàvem abans, els interrogants sobre processos productius, sobre noves ocupacions laborals, en què predominen necessitats vinculades a creativitat, innovació, adaptabilitat, acceptació de la diversitat, emprenedoria, etc.

Estem en un període d'interregne, de transició entre dues èpoques, i el debat cultural i educatiu de qualsevol ciutat no pot escapar d'això. La política cultural i educativa dels governs locals ha de tractar d'incidir positivament en aquest escenari, afavorint la conversió i adaptació de les institucions culturals i educatives ja existents, ajudant a la consolidació de les experiències que de manera més integral es situïn en aquesta transició, obrint espais, generant connexions, experimentant amb altres sectors, hibridant pràctiques i arts. Afavorint el sorgiment de nous espais que construeixin prototips, experimentin nous llenguatges i construeixin noves pràctiques. Entre artistes, educadors, dissenyadors, activistes o espais comunitaris.

Cada vegada resulta més clar que el canvi d'època no permet mantenir polítiques simplement continuistes ni tampoc rutines procedimentals que poden semblar segures però que cada vegada resultessin més obsoletes. No es tracta de modular les respostes de sempre per adaptar-les a una situació conjuntural de crisi. En molts casos cal

repensar les preguntes. ¿Segueix tenint sentit considerar els ensenyaments artístics com una cosa perifèric al sistema educatiu? ¿Quin paper juguen les biblioteques en l'escenari digital? ¿La divisió entre especialitats i sectors creatius i educatius segueix sent descriptiva d'una realitat formativa cada vegada més híbrida? ¿Com s'articula la col·laboració institucional, social i comunitària? ¿No hauríem de superar la concepció que equipara l'institucional amb el públic? Aquestes i moltes altres preguntes haurien d'estar avui presents en qualsevol ciutat i en qualsevol política cultural i educativa que pretengui sintonitzar amb els dilemes que planteja el canvi d'època en què estem immersos.

Les ciutats són espais per excel·lència de controvèrsies i desordres, però precisament aquesta densitat conflictiva és la base de la seva densitat creativa i del seu gran potencial formatiu. L'educació i la cultura són components essencials de l'esfera pública. Són i han de ser espai públic. Cal reforçar l'aprofitament de la proximitat per intensificar la capacitat creativa d'experiències educatives, d'idees i creacions artístiques. El valor està en la col·laboració i la connexió més que en la segmentació, la competència o la rivalitat.

Les nostres ciutats depenen molt de la intensitat de la seva vida cultural i creativa, des de les diferents gramàtiques en què això s'expressa, per mantenir la seva capacitat d'adaptació i per aconseguir ser un lloc en el què disposar de condicions de vida dignes. I perquè això es doni, necessitem connectar millor educació en el seu sentit ampli, ensenyament en el seu sentit estricte, amb totes les expressions artístiques i culturals, en tota la seva diversitat, perquè d'aquesta connexió surtin iniciatives, espais de vida i creació individual i comunitària. En el fons, del que parlem és de mantenir la pulsio democràtica d'una ciutat, de qualsevol ciutat.

Referències bibliogràfiques

Bauman, Z. (2013) *Sobre la educación en un mudo líquido*. Barcelona: Paidós

Hall, P. (1998) *Cities in Civilization*. Londres: Weidenfeld and Nicholson

Lefebvre, H. (2017) *El derecho a la ciudad*. Madrid: Capitán Swing

Nota:

[1] Declaració Ciutat Educadora, Barcelona, 1990

Correspondència amb l'autor: Joan Subirats. Catedràtic Ciència Política UAB. E-mail: joan.subirats@uab.cat